

**Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU**

**Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava
Sekcija za praćenje pravnog sistema**

Izveštaj o suđenju:

**Javno tužilaštvo
protiv**

**Ljatifa Gašija (Latif Gashi), Rustema Mustafe (Rrustem Mustafa),
Naim Kadriu (Naim Kadriu) i Nazifa Mehmetija (Nazif Mehmeti)**

“Lapska grupa”

1. Uvod:

Ovaj izveštaj sa suđenja tiče se suđenja organizovanog protiv Ljatifa Gašija (Latif Gashi), Rustema Mustafe (Rrustem Mustafa), Naima Kadriu (Naim Kadriu) i Nazifa Mehmetija (Nazif Mehmeti), poznatog i kao "suđenje Lapskoj grupi". Izveštaj je sačinila Sekcija za praćenje pravnog sistema OEBS, koja je sastavni deo Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava. Izveštaj se objavljuje po objavljivanju pismene presude 16. decembra 2003. Svaka od strana u postupku može uložiti žalbu na presudu Vrhovnom sudu.

Sekcija za praćenje pravnog sistema ima zadatak da prati predmete u sistemu krivičnog pravosuđa, ocenjujući njihovu usklađenost sa međunarodnim standardima i sastavljajući izveštaje o pitanjima koja izazivaju zabrinutost. Sekcija za praćenje pravnog sistema prati sva suđenja za ratne zločine koja se odvijaju na Kosovu. Detaljna analiza ovih predmeta može se naći u izveštaju pod nazivom "*Kosovska suđenja za ratne zločine: pregled,*" objavljenom u septembru 2002. i dostupnom na veb sajtu OEBS.¹

U skladu sa svojim mandatom, Sekcija za praćenje pravnog sistema je pratila suđenje Lapskoj grupi tokom celokupnog glavnog pretresa. U daljem tekstu je izložena analiza izvođenja postupka. Važno je primetiti da je suđenje praćeno da bi se procenilo da li ili ne ima mesta zabrinutosti u vezi pravičnosti postupka (ili drugih pitanja vezanih za vladavinu prava). Ovo su uglavnom proceduralna pitanja. Ovim izveštajem Sekcija za praćenje pravnog sistema *ne* teži da pruži komentar, ili podrži, sadržaj nalaza suda.

2. Rezime suđenja Lapskoj grupi:

Ovaj predmet predstavlja prvo značajno suđenje na Kosovu gde su kosovski Albanci optuženi za ratne zločine i stoga je izazvao znatnu pažnju javnosti. Optužnica je podignuta za ratne zločine prema domaćem zakonu na snazi, za dela počinjena uglavnom nad žrtvama kosovskim Albancima; od dvadesetšest žrtava navedenih u optužnici, samo jedna žrtva je kosovski Srbin.

Sud je najpre zasedao 17. februara 2003. u jednoj prostoriji u zgradi Britanskog saveta u Prištini/Prištini. S obzirom na interesovanje javnosti izazvano ovim suđenjem i bezbednosnim rizikom za njega vezanim, pretres je premešten u veću salu, sa auditorijumom koji može da primi oko 200 osoba. Podeljene su slušalice za sve strane u postupku, kao i za prisutne predstavnike javnosti, koje su omogućile simultano prevođenje procesa na albanski, srpski i engleski jezik.

Optužnica tereti četvoricu optuženih, Ljatifa Gašija, Rustema Mustafu, Naima Kadriu i Nazifa Mehmetija za navodno učešće u protivpravnom pritvaranju, mučenju i ubistvima civila od avgusta 1998. do juna 1999. U ovom vremenskom periodu optuženi su bili pripadnici Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) u operativnoj zoni Lap, geografskom području o nekih 50 kvadratnih kilometara lociranom u blizini grada Podujevo/Podujevë, prema krajnjem severnom obodu centralnog Kosova. Unutar te zone postojalo je pet jedinica za pritvor gde su navodno držani civili:

- jedinica za pritvor Bajgora/Bajgore: u operacijama između avgusta i septembra/oktobra 1998;

¹ <http://www.osce.org/kosovo/documents/reports/>

- jedinica za pritvor Lapaštica/Llapashtica: u operacijama od novembra 1998. do marta 1999;
- jedinica za pritvor Majance/Majac: u operacijama između marta i aprila 1999;
- jedinica za pritvor Potok: u operacijama između marta i aprila 1999;
- jedinica za pritvor Kolić/Koliq: u operacijama između maja i juna 1999.

Optužnica optužene tereti za delovanje u sprezi sa drugim nepoznatim stražarima i pripadnicima OVK pri čemu su protivpravno pritvarani civili, bilo putem protivpravnog lišavanja slobode ili pošto su budući pritvorenici pozivani na "informativni razgovor". Prema optužnici, pritvorena lica su optuživana da saraduju sa srpskim snagama, protiv kojih se u to vreme borila OVK. Optužnica dalje navodi da su pritvorena lica držana u nehumanim uslovima; da su im bili uskraćeni odgovarajući higijenski uslovi, hrana, voda i medicinska nega; da su bili rutinski izloženi batinanju i mučenju, primoravani da batinaju jedni druge, primoravani da pruže lažna priznanja i da im je prećeno smrću.

3. Nalazi suda:

Glavni pretres počeo je 20. februara 2003. (posle dva dana zasedanja u okviru prethodnog postupka). Suđenje je trajalo ukupno 54 dana i tokom tog vremena je saslušano 45 svedoka. Međunarodni sudija predsednik krivičnog veća zaključio je suđenje u ponedeljak, 14. jula 2003., a usmenu presudu izrekao u sredu, 16. jula 2003. U svojoj pismenoj presudi, koja nosi datum 11. novembar 2003. (a objavljena je 16. decembra 2003., pošto je prevedena), sud se osvrnuo na svoje nalaze u vezi krivične odgovornosti optuženih na sledeći način:

"U skladu sa članom 351 Zakona o krivičnom postupku ("ZKP"), sud nalazi da su sledeća dela dokazana u slučaju svakog optuženog:

U VEZI OPTUŽENOG LJATIFA GAŠIJA (LATIF GASHI), ili komandanta 'Ljate' (Lata), po narodnosti kosovskog Albanca, od oca Rize (Riza) i majke Rabe (Raba), rođenog 12.09.61., u mestu Dobri Do, opština Podujevo, oženjenog, oca troje dece, pravnik sa diplomom Pravnog fakulteta u Prištini, direktora Obaveštajne službe Kosova i rezervnog oficira KZK, prethodno neosuđivanog ili protiv koga nije u toku drugi krivični postupak, sa stanom u centru Prištine, u blizini Avenije majke Tereze, koordinate EN 1328 2333, u pritvoru od 28. januara 2002;

U periodu između 30og oktobra 1998. do kraja aprila 1999., u saizvršilaštvu sa Rustemom Mustafom (Rrustem Mustafa), i uz pomoć i učešće Nazifa Mehmetija (Nazif Mehmeti) i drugih, i u skladu sa zajedničkim zločinačkim planom, optuženi je protivpravno pritvarao građane kosovske Albance za koje se sumnjalo da saraduju sa Srbima u centru za pritvor koji je organizovala i kontrolisala OVK u Lapaštici, a takođe i u Majancu i Potoku, držeći ih u zatočeništvu u nečovečnim uslovima, lišavajući ih odgovarajućih higijenskih uslova i prebijajući ih i mučeći, te im tako nanoseći tešku patnju i oštećenje zdravlja, i na taj način ih lišavajući prava na pravičan sudski postupak: tako zatočeni građani bili su i svedoci 7, 4, Drita Bunjaku, Agim Musljiu (Musliu), Idriz Zvarća (Zvarq), Aljuš (Alush) Kastrati, Hetem Jašari (Jashari), i svedok "V", pri čemu je svrha plana bila da se pritvorena lica primoraju da priznaju nelojalnost OVK i da se pritvorena lica kazne zbog te navodne nelojalnosti OVK. (tačke 2, 5 i 8 optužnice).

U periodu od 31og maja 1999. do neutvrđenog datuma sredinom juna 1999., na nepoznatoj lokaciji u Koliću, u saizvršilaštvu sa Naimom Kadriuom (Naim Kadriu), optuženi je protivzakonito pritvarao, prebijao i mučio svedoke "Q" i "R," nanoseći im na taj način tešku patnju i narušavajući njihovo telesno zdravlje, te ih lišavajući prava na pravičan sudski postupak. (tačke 3 i 9 optužnice).

U periodu od 1og avgusta 1998. do 26og septembra 1998., u centru za pritvor koji je organizovala i kontrolisala OVK na Bajgori, optuženi je prebijao i mučio Milovana Stankovića, tako mu nanoseći

tešku patnju i narušavajući njegovo telesno zdravlje, te je na taj način pomagao i učestvovao u protivpravnom pritvoru Milovana Stankovića. (tačke 12 i 14 optužnice).

U vezi Ljatifa Gašija (Latif Gashi), nisu dokazana sledeća dela:

tačka 1 – navod u vezi protivpravnog pritvaranja (žrtava kosovskih Albanaca) u Bajgori;
tačka 4 – navod u vezi nečovečnog postupanja (prema albanskim žrtvama) u Bajgori;
tačka 5 (delimično) – navodi u vezi nečovečnog postupanja samo u Majancu i Potoku;
tačka 6 – navod u vezi nečovečnog postupanja u Koliću;
tačka 7 – navod u vezi prebijanja i mučenja u Bajgori;
tačka 8 (delimično) – navodi u vezi prebijanja i mučenja samo u Majancu i Potoku;
tačka 10 – navod u vezi ubistva žrtve 1, Osmana Sinanija;
tačka 11 – navod u vezi ubistva Drite Bunjaku, Agima Musliju (Musliu), Idriza Svarće (Svarqa), Aljuša (Alush) Kastratija, i Hetema Jašarija (Jashari);
tačka 13 – navod u vezi nečovečnog postupanja (Stanković) u Bajgori.

U VEZI OPTUŽENOG NAZIFA MEHMETIJA (NAZIF MEHMETI), ili ‘Dinija’ (Dini), po narodnosti kosovskog Albanca, rođenog 20.09.61., od oca Hajredina (Hajredin) i majke Šahe (Shahe), oženjenog, oca troje dece, mesto rođenja Šajkovac, opština Podujevo, pravnik sa diplomom Pravnog fakulteta u Prištini, sa stanom u selu Šajkovac, Priština, odnosno u Prištini, SU 3/2, II sprat, stan 9, zaposlenog na mestu policajca KPS u Prištini, u policijskoj stanici 3, prethodno neosuđivanog ili protiv koga nije u toku drugi krivični postupak, u pritvoru od 28. januara 2002;

U periodu između 30og oktobra 1998. do kraja aprila 1999., optuženi je pomogao i saučestvovao sa Rustemom Mustafom (Rustem Mustafa) i Ljatifom Gašijem (Latif Gashi) u protivpravnom pritvaranju građana kosovskih Albanaca u centru za pritvor koji je organizovala i kontrolisala OVK u Lapaštici, time što je nadzirao centar za pritvor i izdavao naređenja stražarima pod svojom kontrolom i obezbeđivao da pritvorena lica ostanu u pritvoru, uz saznanje da su ova lica zatočena u nečovečnim uslovima i lišenja odgovarajućih higijenskih uslova i da se prema njima primenjuju protivpravne mere prebijanja i mučenja, te im tako nanoseći tešku patnju i oštećenje zdravlja i na taj način ih lišavajući prava na pravičan sudski postupak: tako zatočeni građani bili su svedoci 7, 4, Drita Bunjaku, Agim Musliju (Musliu), Idriz Zvarća (Zvarqa), Aljuš (Alush) Kastrati, Hetem Jašari (Jashari), i svedok “V”. (tačke 2, 5 i 8 optužnice).

Neutvrđenog datuma tokom, ali pre kraja, aprila 1999., u saizvršilaštvu sa Rustemom Mustafom (Rustem Mustafa) i u skladu sa njegovim naređenjem da se Drita Bunjaku, Agim Musliju (Musliu), Idriz Svarća (Svarqa), u to vreme zatočeni u Majancu, i Aljuš (Alush) Kastrati i Hetem Jašari (Jashari) u to vreme zatočeni u Potoku, ubiju, optuženi je ovo naređenje Rustema Mustafe (Rustem Mustafa) da se ubiju ova lica preneo nepoznatim pripadnicima OVK i dalje sam naredio tim pripadnicima OVK da izvrše ubijanje, što su oni tada učinili. (tačka 11 optužnice).

U vezi Nazifa Mehmetija (Nazif Mehmeti), nisu dokazana sledeća dela:

tačka 5 (delimično) – navodi u vezi nečovečnog postupanja samo u Majancu i Potoku;
tačka 8 (delimično) – navodi za mučenje samo u Majancu i Potoku;
tačka 12 – protivpravno pritvaranje u Bajgori (Stanković);
tačka 13 – nečovečno postupanje u Bajgori (Stanković);
tačka 14 – mučenje u Bajgori (Stanković).

U VEZI NAIMA KADRIU (NAIM KADRIU), ili ‘Ljumija’ (Lumi), rođenog 05.03.73., u mestu Turčica, po narodnosti kosovskog Albanca, od oca Haljita (Halit) i majke Mihane, oženjenog, oca dvoje dece, pismenog, sa stanom u gradu Podujevu, koordinate EN 1630 5062, zaposlenog u firmi Kosovo petrol, prethodno neosuđivanog ili protiv koga nije u toku drugi krivični postupak, u pritvoru od 28. januara 2002.;

U periodu od 3log maja 1999. do neutvrđenog datuma sredinom juna 1999., na nepoznatoj lokaciji u Koliću, u saizvršilaštvu sa Ljatifom Gašijem (Latif Gashi), optuženi je protivpravno pritvarao, prebijao

i mučio svedoke “Q” i “R,” na taj način ih izlažući teškoj patnji i oštećenju telesnog zdravlja, te ih tako lišavajući prava na pravičan sudski postupak. (tačke 3 i 9 optužnice).

U vezi Naima Kadriu (Naim Kadriu), nisu dokazana sledeća dela:

tačka 6 – nečovečno postupanje u Koliću.

U VEZI RUSTEMA MUSTAFE (RRUSTEM MUSTAFA), ili ‘Remija’ (Remi), po narodnosti kosovskog Albanca, rođenog 27.02.71., u mestu Prepelica, od oca Musljića (Musli) i majke Nefise, oženjenog, pravnik sa diplomom Pravnog fakulteta u Prištini, sa stanom u Podujevu, u Ulici fiterija, koordinate EN 1601/5245, prethodno neosuđivanog ili protiv koga nije u toku drugi krivični postupak, u pritvoru od 11. avgusta 2002.;

U periodu od 1og avgusta 1998. do 26og septembra 1998., uz saznanje da su građani kosovski Albanci i Milovan Stanković protivpravno pritvoreni u centru za pritvor koji je organizovala i kontrolisala OVK na Bajgori u zoni Lapa, i budući u poziciji komandne odgovornosti kao komandant zone Lapa, optuženi nije sprečio dalji protivpravni pritvor ovih lica i nije preduzeo nikakve korake da utvrdi i kazni pripadnike OVK odgovorne za ta dela. (tačke 1 i 12 optužnice).

U periodu od 30og oktobra 1998. do kraja aprila 1999., u saizvršilaštvu sa Ljatifom Gašijem (Latif Gashi), i uz pomoć i učešće Nazifa Mehmetija (Nazif Mehmeti) i drugih, i u skladu sa zajedničkim zločinačkim planom, optuženi je protivpravno pritvarao građane kosovske Albance za koje se sumnjalo da sarađuju sa Srbima u centru za pritvor koji je organizovala i kontrolisala OVK u Lapaštica, a takođe u Majancu i Potoku, držeći ih u zatočeništvu u nečovečnim uslovima, lišavajući ih odgovarajućih higijenskih uslova i prebijajući ih i mučeći, te im tako nanoseći tešku patnju i oštećenje zdravlja, i na taj način ih lišavajući prava na pravičan sudski postupak: tako zatočeni građani bili su i svedoci 7, 4, Drita Bunjaku, Agim Musljiću (Musliu), Idriz Svarća (Svarqa), Aljuš (Alush) Kastrati, Hetem Jašari (Jashari), i svedok “V”, pri čemu je svrha plana bila da se pritvorena lica primoraju da priznaju nelojalnost OVK i da se pritvorena lica kazne zbog te navodne nelojalnosti OVK. (tačke 2, 5 i 8 optužnice).

Neutvrđenog datuma u periodu od 31og maja 1999. do sredine juna 1999., optuženi je naredio Naimu Kadriu (Naim Kadriu) da muči svedoka “R”, nalažući Naimu Kadriu (Naim Kadriu) da primora svedoka “R” da pristane da počini delo ubistva da bi ostvario sopstveno oslobađanje iz protivpravnog pritvora na lokaciji u Koliću. (tačke 3 i 9 optužnice).

Neutvrđenog datuma tokom, ali pre kraja, aprila 1999., optuženi je naredio ubistvo Drite Bunjaku, Agima Musljića (Musliu), Idriza Svarća (Svarqa), zatočenih u to vreme u Majancu, i Aljuša (Alush) Kastratija i Hetema Jašarija (Jashari), zatočenih u to vreme u Potoku, naređujući Nazifu Mehmetiju (Nazif Mehmeti) da otpuče u Majance i Potok da bi osigurao da pripadnici OVK izvrše naređenje o ubistvu, te su ubistva izvršena kako je optuženi naredio. (tačka 11 optužnice).

U vezi Rustema Mustafe (Rrustem Mustafa), nisu dokazana sledeća dela:

tačka 4 – navod u vezi nečovečnog postupanja (protiv žrtava kosovskih Albanaca) u Bajgori;

tačka 5 (delimično) – navodi u vezi nečovečnog postupanja samo u Majancu i Potoku;

tačka 6 – navod u vezi nečovečnog postupanja u Koliću;

tačka 7 – navod u vezi prebijanja i mučenja u Bajgori;

tačka 8 (delimično) – navodi u vezi prebijanja i mučenja samo u Majancu i Potoku;

tačka 10 – navod u vezi ubistva žrtve 1, Osmana Sinanija;

tačka 13 – navod u vezi nečovečnog postupanja (Stanković) u Bajgori;

tačka 14 – navod u vezi mučenja (Stanković) u Bajgori.”²

² Vidi pismenu presudu na str. 1-5.

Našavši da su svi optuženi krivi u pojedinim tačkama, sud izriče sledeće kazne:

“LJATIFU GAŠIJU (LATIF GASHI), za krivično delo ratnih zločina kako je napred navedeno, sud izriče kaznu u vremenskom trajanju od 10 (DESET) godina zatvora.

NAZIFU MEHMETIJU (NAZIF MEHMETI), za krivično delo ratnih zločina kako je napred navedeno, sud izriče kaznu u vremenskom trajanju od 13 (TRINAEST) godina zatvora.

NAIMU KADRIU (NAIM KADRIU), za krivično delo ratnih zločina kako je napred navedeno, sud izriče kaznu u vremenskom trajanju od 5 (PET) godina zatvora.

RUSTEMU MUSTAFI (RRUSTEM MUSTAFA), za krivično delo ratnih zločina kako je napred navedeno, sud izriče kaznu u vremenskom trajanju od 17 (SEDAMNAEST) godina zatvora.”³

4. Analiza postupka na sudu:

Sekcija za praćenje pravnog sistema je vršila ocenu suđenja sa aspekta poštovanja standarda pravičnog sudskog postupka utvrđenih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (Evropska konvencija). Rezultati ove ocene izloženi su u daljem tekstu. Međutim, važno je primetiti da se analiza koja sledi bavi proceduralnim pitanjima suđenja i *nema* nameru da vrednuje, podrži, ili odbaci izložene suštinske nalaze suda, ili izrečene kazne.

i. Član 6(1) Evropske konvencije: pravo na javno suđenje

Prema članu 6(1) Evropske konvencije, “*svako ima pravo na ... javnu raspravu*”

Javni sudski postupak predstavlja fundamentalni princip ustanovljen u međunarodnom pravu. Njegova svrha je da pravosudni sistem izloži oku javnosti te na taj način zaštititi stranke u postupku od samovoljnog delovanja državne vlasti. Ovo pomaže da se izgradi poverenje javnosti u deljenje pravde uopšte. Važeći zakon na Kosovu je saobrazan ovom zahtevu. Član 287(1) Zakona o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije propisuje da je glavni pretres javan i da se javnost može isključiti samo u određenim ograničenim okolnostima.⁴

Pretres u suđenju Lapskoj grupi najpre je održan u jednoj prostoriji zgrade Britanskog saveta. Na prvom pretresu u ovoj prostoriji sve prisutne strane, uključujući štampu, braniocima i krivično veće, jednoglasno su prihvatile da se mesto suđenja mora promeniti kako bi se mogli smestiti svi oni koji su zainteresovani da prisustvuju. Stoga je suđenje preseljeno u veću prostoriju, a predstavnici javnosti su pratili sva zasedanja suda, osim onih sa kojih je javnost bila isključena.

U početnoj fazi, branioci su pokrenuli pitanje da se dozvoli prisustvo televizijskih kamera u sudnici kako bi se snimio i emitovao postupak na javnim TV mrežama. Po mišljenju jednog od branilaca, to bi obezbedilo javnost suđenja. Sud je ovaj predlog razmotrio i, uzevši u obzir potencijalnu osetljivost svedoka, odbio predlog. Međutim, novinarima je bilo dozvoljeno prisustvo u sudnici tokom redovnog otvorenog pretresa, mada nije bilo dozvoljeno fotografisanje.

S obzirom na izneto, Sekcija za praćenje pravnog sistema smatra da je pravo optuženih na javno suđenje poštovano. Zaista, ni domaći važeći zakon niti međunarodni zakon o ljudskim pravima ne traže da sud dozvoli televizijskim kamerama snimanje sudskog pretresa.

³ Vidi pismenu presudu na str. 1-5.

⁴Član 288 Zakona o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije (ZKP SRJ) dozvoljava isključenje javnosti ukoliko je potrebno radi čuvanja tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloletnih ili zaštite drugih posebnih interesa društvene zajednice. Vidi takođe član 461 ZKPSRJ u vezi postupka kada su u pitanju maloletna lica.

ii. Član 6(3)(b): pravo optuženog na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane:

U skladu sa članom 6(3)(b) Evropske konvencije, lice optuženo za krivično delo ima pravo na “vreme i uslove neophodne za pripremanje odbrane”. Ovo pravo sadržano je i u domaćem važećem zakonu.⁵ Svrha ovog prava jeste da se osigura da je optuženi spreman za suđenje, da odgovori na navode protiv sebe, i izloži odbranu.

Svaki od optuženih, osim Rustema Mustafe, nalazio se u pritvoru od 28. januara 2002., dok je on u pritvoru bio od 11. avgusta 2002. Branioци, koji su optuženima dodeljeni ubrzo po hapšenju, primili su dokumentaciju i prisustvovali istražnom postupku. Glavni pretres nije počeo sve do februara 2003., što znači pet odnosno jedanaest meseci po prvobitnom lišavanju slobode. Zabeleženo je da, na prvom zasedanju suda u februaru 2003., nije podnet predlog za odlaganje početka glavnog pretresa na osnovu toga što odbrana nije bila spremna. Tako izgleda da su optuženi imali dovoljno vremena da se pripreme pre početka glavnog pretresa.

Štaviše, tokom suđenja, ni optuženi niti njihovi branioци nisu podnosili predlog da zatraže više vremena za pripremu odbrane. Tek su po završetku faze izvođenja dokaza branioци zatražili dodatno vreme za podnošenje završne reči. Na koncu, pošto je upoznato sa razlozima branilaca, krivično veće je produžilo rok za podnošenje završnih argumenata od utorka 8. jula u 16:00 časova do petka 11. jula u 09:00 časova.

Sekcija za praćenje pravnog sistema smatra da je branioцима bilo dato dovoljno vremena i uslova da pripreme svoje argumente.

iii. Član 6(3)(c): pravo na delotvornog branioца:

Član 6(3)(c) Evropske konvencije garantuje pravo lica optuženog za krivično delo da:

“se brani sam ili uz pomoć branioца koga sam izabere ili da, ukoliko ne raspolaže sredstvima da plati branioца, dobije branioца besplatno, kada to nalažu interesi pravde”.

Branioци su dužni da postupaju u najboljem interesu svojih klijenata. Važeći zakon obavezuje branioce da igraju aktivnu ulogu tokom celog postupka kako bi osigurali zaštitu prava i interesa svojih klijenata.⁶ Međunarodno pravo takođe nameće slične obaveze branioцима.⁷

Kada je u pitanju postavljanje branilaca tokom suđenja Lapskoj grupi, Sekcija za praćenje pravnog sistema je primetila sledeće:

- optuženima je bilo dozvoljeno da imenuju branioce *po sopstvenom izboru*, koje je platio sud;
- svakog optuženog zastupali su jedan, dva ili tri branioца;
- optuženi su imali pristup Centru za pomoć odbrani u krivičnim predmetima⁸ koji je materijalno doprineo odbrani jednog od optuženih; i

⁵ Član 11(3) Zakona o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 26/86 (ZKP SRJ).

⁶ Vidi dalje Kosovski kodeks profesionalne etike za advokate, deo pod nazivom “Dužnost prilikom odbrane”, koji obavezuje sve advokate da pruže savet i brane svoje klijente bez odlaganja, savesno i usrdno.

⁷ Vidi dalje principe 13-15 Osnovnih principa o ulozi advokata, koji predviđaju da branioци aktivno pomažu svojim klijentima savetujući ih o njihovim pravima i zastupajući ih na sudu tokom čitavog postupka i pružajući uslugu koja je ‘i praktična i delotvorna’.

- jedan od optuženih je angažovao “međunarodnog pravnog eksperta” da pomogne njegovom redovnom, lokalno angažovanom braniocu.
- Tokom celog suđenja branioci svih optuženih su aktivno i usrdno branili svoje klijente.

Sekcija za praćenje pravnog sistema je mišljenja da je pravo optuženih na delotvornog branioca poštovano.

iv. Član 6(3)(d): pravo na pozivanje i ispitivanje svedoka:

Član 6(3)(d) garantuje licu optuženom za krivično delo pravo:

“da sam ispituje ili zahteva ispitivanje svedoka optužbe i da se prisustvo i saslušanje svedoka odbrane odobri pod istim uslovima koji važe i za svedoka optužbe”

Prema standardima za pravično suđenje, odbrana mora biti u stanju da poziva svedoke u svoju korist i ospori dokaze svedoka čiji iskaz tereti optuženog, tj., da unakrsno ispita svedoke. U celini, Sekcija za praćenje pravnog sistema nije zapazila da su branioci imali ikakve prepreke da pozovu na pretres one svedoke za koje su smatrali da su važni za predmet. Pored toga, mogućnost optuženih i branilaca da postavljaju pitanja svedocima optužbe bila je uglavnom nesmetana. Primenjena su, međutim, izvesna ograničenja kada je u pitanju identitet svedoka zbog percepirane potrebe da se svedoci zaštite.

Zaštićeni svedoci:

Uredba UNMIK 2001/20 o zaštiti oštećenih strana i svedoka u krivičnom postupku daje na Kosovu ovlašćenje krivičnom veću da ograniči otkrivanje identiteta svedoka kada smatra da bi u suprotnom mogao izložiti svedoka ili njegovu/njenu porodicu mogućoj fizičkoj opasnosti.⁹ Ovo, međutim, mora biti u ravnoteži sa pravom optuženog da unakrsno ispita svedoka optužbe. Pored toga, prilikom utvrđivanja verodostojnosti svedoka, za sud je važno da bude u stanju da proceni ponašanje svedoka (način na koji svedok gleda i ponaša se prilikom davanja iskaza) – a da bi to moglo učiniti, mora biti u stanju da fizički vidi svedoka. Stoga primena mera zaštite zahteva pažljivo razmatranje.¹⁰

Od 20. marta do 8. maja 2003., saslušano je trinaest svedoka optužbe na suđenju Lapskoj grupi na koje su primenjene mere zaštite u skladu sa Uredbom. Ovi svedoci saslušani su na pretresima zatvorenim za javnost. Sekcija za praćenje pravnog sistema ocenjuje da je sud uglavnom ispravno izbalansirao potrebu za zaštitom svedoka sa pravima optuženih i primenio ispravnu proceduru kada je odlučivao da li da naloži mere za zaštitu svedoka.

⁸ Centar za pomoć odbrani u krivičnim predmetima je osnovalo Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava OEBS da pruža pomoć u konkretnim predmetima i omogući istraživanja za braniocima na Kosovu.

⁹ Član 3 Uredbe omogućava sudu da preduzme sve neophodne mere tokom postupka, na primer, izostavljanje podataka koji mogu identifikovati svedoka iz transkripta, izjava ili drugih dokumenata, ili omogućavanje da svedok da iskaz uz skrivanje fizičkog izgleda ili distorziju glasa. Član 4 Uredbe omogućava sudu da garantuje potpunu anonimnost posebno ugroženim svedocima; meru koja može nalagati smeštanje svedoka na sigurnu, tajnu lokaciju i konačnu relokaciju u stranu zemlju uz promenu identiteta.

¹⁰ Za detaljnu raspravu o ovom pitanju, pogledati Pregled sistema krivičnog pravosuđa OEBS (mart 2002 - april 2003) “Zaštita svedoka u sistemu krivičnog pravosuđa”, na sajtu OEBS <http://www.osce.org/kosovo>.

Međutim, troje od ovih svedoka su bili anonimni i dali svoje iskaze iz udaljene kabine, tako da se njihove fizičke odlike nisu mogle raspoznati u sudnici. Ali to je takođe značilo da veće nije u stanju da vidi ponašanje svedoka *tokom davanja iskaza*.¹¹ Iz tog razloga, Sekcija za praćenje pravnog sistema smatra da veće nije primenilo najbolju proceduru kada je saslušavalo anonimne svedoke iz udaljene kabine. Bolje bi bilo da je primenjen alternativni metod, koji bi omogućio da svedok bude vidljiv za krivično veće (ali ne i za javnost ili odbranu), jer bi to krivičnom veću omogućilo da na pravi način proceni verodostojnost svedoka.¹² Međutim nepovoljan uticaj ove proceduralne neregularnosti je ograničen činjenicom da su iskazi ovih anonimnih svedoka uzeti u obzir, ukoliko je to uopšte slučaj, u sprezi sa drugim svedocima i ne predstavljaju isključiv osnov za dokaz u bilo kom navodu optužnice.

Odavanje poverljivih informacija od strane branilaca:

Pvi anonimni svedok dao/dala je svoj iskaz tokom zatvorenog pretresa (dela pretresa sa kojeg je isključena javnost), iz posebne prostorije. Odmah po završetku pretresa, dvojica branilaca su sumirali svedočenje sa zatvorenog pretresa pred štampom, gde je ono potom objavljeno.¹³ I o svedočenju drugog zaštićenog svedoka je takođe pisano u lokalnim medijima.¹⁴

Zabrinutost izaziva to što su branioci odlučili da obaveste medija (a time i javnost) o onome što su čuli i pored sudskog naloga o anonimnosti u skladu sa Uredbom i zatvorene prirode tog dela pretresa.

5. Teškoće sa kontradiktornim iskazima:

Tokom izvođenja dokaza, Sekcija za praćenje pravnog sistema je primetila da je izvestan broj svedoka koji su prethodno bili dali inkriminišuće izjave tokom istražnog postupka, promenio svoj iskaz na sudu te ponudio dokaze koji ne terete optužene. Neki svedoci su sugerisali da su bili dali netačnu izjavu tokom istrage zato što su bili potkupljeni ili su im pretili policajci koji su obavljali istragu, ili ih je primorao i zastrašio istražni sudija. Tužilaštvo je tvrdilo da su svedoci promenili svoj iskaz usled pretnji i zastrašivanja od strane lica koja podržavaju optužene.

Kada je reč o optužbi da su policajci koji su obavljali istragu nudili mito ili na drugi način pretili pojedincima da bi obezbedili optužujuće dokaze, krivično veće je pozvalo pet policajaca pred sud da daju iskaz u vezi svog ponašanja tokom istrage Lapske grupe. Tokom njihovog svedočenja, 24. i 25. juna, te 1. jula, data je prilika i optuženima i njihovim braniocima da postavljaju pitanja ovim istražiocima po završetku detaljnog ispitivanja od strane krivičnog veća.

Kada je reč o mogućem pristrasnom ispitivanju od strane istražnog sudije, krivično veće je ovo pitanje razmotrilo u svojoj pismenoj presudi. Sud je uvrдио da je “pažljivo proučio odgovore svedoka date istražnom sudiji da bi ustanovio da li je ponašanje istražnog sudije moglo imati bilo

¹¹ Prema našem mišljenju, činjenica da je krivično veće možda – nasamo i lično – razgovaralo ranije sa svedocima o merama za njihovu zaštitu i tako možda uočilo njihovo ponašanje tada, ne može nadoknaditi činjenicu da veće nije moglo videti svedoka *tokom davanja iskaza*. Nije važan iskren strah svedoka od pretnji, već pouzdanost njihovih suštinskih iskaza.

¹² Na primer, sud je mogao čuti (i videti) svedoka putem video veze, tako da krivično veće, ali ne branioci ili optuženi, može da vidi lice svedoka dok daje iskaz. Ili, sud je mogao upotrebiti neproziran trostran paravan u sudnici, koji bi svedoka zaštitio od svih osim krivičnog veća.

¹³ “Svedok br. 4 je porekao sve što je rekao tokom istrage, rekavši da je policija UNMIK izvršila na njega pritisak i da mu je obećana velika suma novca [...]” iz članka ‘*Da li je zaštićenom svedoku broj četiri pretila policija UNMIK?*’ Kosova sot, 21. mart 2003. (nezvaničan prevod).

¹⁴ Epoka e re, 1. april 2003., “*Drugi svedok takođe govori o nezapamćenom skandalu tokom istrage.*”

kakvog uticaja na tačnost odgovora koje je bilo koji svedok dao” i zaključio da “ovo nije, međutim, navelo krivično veće na zaključak da bi bilo šta što je bilo koji svedok izjavio istražnom sudiji trebalo tretirati kao nepouzđano, osim kako je pomenuto u slučaju svedoka ‘K’”.¹⁵

Sekcija za praćenje pravnog sistema je zadovoljna procedurom koju je sud primenio u vezi ovih pitanja.

6. Reakcije posle suđenja:

Od samog početka, suđenje Lapskoj grupi je dosledno bilo izloženo velikom stepenu medijskog i političkog interesovanja. Sekcija za praćenje pravnog sistema je naročito bila zabrinuta zbog članka u novinama pod nazivom “*Zašto se politizuje suđenje Remiju*”, objavljenog u Koha ditore 8. avgusta 2003., čiji je autor sudija koji je bio istražni sudija u ovom predmetu. Članak, koji je sadržao poglede istražnog sudije na neke aspekte predmeta, objavljen je bez obzira što još uvek nije bila objavljena pismena presuda i uprkos činjenice da se stranke u postupku mogu na presudu žaliti. Članak je izazvao debatu u novinskim člancima u vezi suđenja, jer je jedan od branilaca u predmetu objavio odgovor pod nazivom “*Postoji osam razloga zašto Kosovci nemaju poverenja u međunarodne sudije*” (Koha ditore, 12. avgust). Ova otrovna, javna razmena između međunarodnog istražnog sudije i branioca u vezi jednog emotivnog suđenja (na kojem su obojica radili) može samo štetiti dostojanstvu suda. Sekcija za praćenje pravosudnog sistema se slaže sa krivičnim većem, koje je ocenilo da je članak bio “neprimeren.”¹⁶

Pored toga, od pomoći nisu bili ni komentari poslanika Skupštine Kosova posle izricanja presude. Sekcija za praćenje pravnog sistema je uočila novinske citate izjava kao što je ona tadašnjeg vršioca dužnosti premijera, koji je rekao: “*Sudovi na Kosovu su politički motivisani i štetni po budućnost Kosova. Ljudi koji su nekad služili srpskom režimu sada fabrikuju ova suđenja*”, i slični emotivni i nepovoljni komentari drugih poslanika Skupštine Kosova. Takva neargumentovana osećanja mogu oslabiti poverenje javnosti u pravosuđe.

7. Zaključak:

Sekcija za praćenje pravnog sistema je zadovoljna vođenjem sudskog postupka. Krivično veće je uložilo velik napor da osigura da je suđenje pravično i da sasluša pažljivo i razmotri detaljno sva pitanja koja su iznele stranke u postupku. Ni u jednom trenutku prava optuženih nisu bila ozbiljno ograničena.

¹⁵ Vidi pismenu presudu na str. 55, fusnota 130.

¹⁶ Vidi pismenu presudu na str. 55, fusnota 130.